

Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri Coğrafyası

Prof. Dr. Ramazan ÖZEY

4. Baskı

Prof. Dr. Ramazan ÖZEY

KAFKASYA VE KAFKAS ÜLKELERİ COĞRAFYASI

ISBN 978-605-318-509-3

DOI 10.14527/9786053185093

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

1. Baskı: Temmuz 2016, Ankara

4. Baskı: Nisan 2021, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür

Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara

Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

*Bu kitabımı,
Merhum Anneme ve Babama,
Sevgili Eşim ve çocuklarıma,
Değerli Hocalarıma ve
Sevgili öğrencilerime
İthaf ediyorum
R.Ö*

Prof. Dr. Ramazan ÖZEY'in Özgeçmişı

*1955 yılında, Aydın ili, Bozdoğan ilçesi, Akseki Köyü'nde doğdu.

*1979 yılında, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü'nden mezun oldu.

*1981 yılında Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Türkiye ve Ülkeler Coğrafyası kürsüsünde asistan oldu.

*1991 yılında, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı'na naklen ataması yapıldı.

*1985'de doktor, 1993 yılında Doçent, 1999 yılında Profesör oldu.

*1995-1999 yıllarında, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Müdür Yardımcılığı ve aynı yıllarda enstitünün Coğrafya ve Demografi Anabilim programı başkanlığını yapmıştır.

*2009-2010 Öğretim Yılında, Harp Akademileri, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nde (SAREN), "Jeopolitik ve Jeostratejik" derslerini yürütmüştür.

*2001-2012 yılları arasında, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi bölüm başkanlığı ve anabilim dalı başkanlığı görevlerini yürütmüştür. 26 Aralık 2012- 26 Aralık 2015 yılları arasında, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi dekanı olarak görev yapmıştır.

*Halen Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı'nda, öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. 2014'den beri Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Coğrafya ve Jeopolitik Anabilim Dalı program başkanlığını yürütmektedir.

*Evli, dört çocuklu olup, İngilizce bilmektedir.

*40'ı aşkın kitabı, 135'i aşkın Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılmış bilimsel makalesi, aylık dergilerde 320'yi aşkın makalesi ve çeşitli gazetelerin düşünce köşelerinde gündem ile ilgili çok sayıda yazıları yayınlanmıştır. Özey'in kitaplarından ve makalelerinden bazıları değişik dillere çevrilmiştir. "Afetler Coğrafyası-Hazards Geography" kitabı, Tebriz Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Muhammed Zaheri tarafından Farsça'ya çevirisi yapılarak yayınlanmıştır.

* Özey, bugüne kadar Türkiye'nin çeşitli şehir ve kasabalarında, gündem ile ilgili çok sayıda konferanslar vermiş ve vermeye devam etmektedir.

*Özey, "Yesevi 2001 Yılı Sevgi ve Hoşgörü Ödülleri" töreninde, "Türk Dünyası Araştırmaları" dalında, "Yılın Bilim Adamı Ödülü"nü almıştır. Özey, Prof.Dr. Mümtaz Turhan Sosyal Bilimler Lisesi tarafından, 2014 Yılı, Coğrafya Dalında, Kristal Lale Ödülü'nü almıştır.

ÖN SÖZ

Karadeniz'in kuzeydoğusundaki Taman Yarımadasından, Hazar Denizinin batısındaki Apşeron Yarımadasına kadar uzanan dağlık bölgeye Kafkasya adı verilir. Bir başka tanımlamayla Kafkasya, Kafkas sıradağlarının ikiye böldüğü, kuzeyde Don ağzı, Maniç Çukurluğu ve Kuma ağzı hattından, güneyde Aras Nehri ve Kars Platosuna kadar uzanan bölgenin genel adıdır.

Türkiye'nin kuzeydoğusunda, Karadeniz ile Hazar Denizi arasında, Taman yarımadasından Apşeron yarımadasına kadar uzanan, yaklaşık 1440 km uzunluğundaki dağlara Kafkaslar ve bu bölge topraklarına da Kafkasya denmektedir. Batıda Karadeniz, doğuda Hazar Denizi'yle sınırlı; kuzeyde ise Don ağzı, Maniç Çukurluğu ve Kuma ağzı hattı, güneyde Aras ve Çoruh Nehri'ne kadar uzanır.

Kafkasya ve Kafkas ülkeler, coğrafi açıdan büyük önem taşıyan ülkelerdir. Bu önemi, hem doğal hem de beşeri ve ekonomik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Coğrafi konum olarak, büyük avantajları vardır. Doğal yapısı itibariyle, insan yaşamı için en elverişli topraklara sahiptir.

Kafkasya, Kafkas dağlarıyla ikiye bölünmüştür. Kuzeyde kalan kısma Kuzey Kafkasya veya Sirkafkasiyen (Kafkasönu), güneyde kalan kısma ise Transkafkasya (Kafkasardı) adı verilmektedir. Kuzey Kafkasya bölgesinde geniş düzlükler de vardır.

Kafkasya'nın toplam yüzölçümü 440.243 km²'dir. Bölgenin toplam tahmini nüfusu (2015 yılı), 33.252.055 kişidir. Buna göre bölgenin nüfus yoğunluğu km²'ye 75 kişi düşmektedir.

Kuzey Kafkasya bölgesinin toplam yüzölçümü 254.200 km²'dir. Kuzey Kafkasya'nın tahmini nüfusu (2015 yılı), 15.483.667 kişidir. Kuzey Kafkasya'da yine 50'yi aşkın dil ve 100'den fazla farklı lehçe kullanılmaktadır. Bu sebeple, Kafkasya'ya "Diller Ülkesi" adı verilmiştir.

Kafkasya'da yaşayan insanları, üç ana grupta incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi Kafkas Kavimleridir. Çerkesler (Abazalar dâhil), Lezgiler, Çeçenler ve Gürcüler'dir. İkincisi İndo-Avrupa Kavimlerdir. Ermeniler, Osetler, Svanlar, Ruslar, İranlılar ve Batı Avrupa topluluklarıdır. Ve üçüncüsü Türkler'dir. Kumuklar, Karaçaylar, Balkarlar, Nogaylar ve Kafkasya Türkmenleri bu gruptandır.

Güney Kafkasya veya Transkafkasya; Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan devletlerini kapsayan, İran, Rusya ve Türkiye arasında, Büyük Kafkas sıradağlarının güneyinde yer alan coğrafi ve siyasi bir bölgedir.

Güney Kafkasya bölgesi tarihsel, siyasî, dinî nedenlerle medeniyetlerin birbirleriyle mücadele sahası olmuştur. Güney Kafkasya birçok kavmin geçiş noktası olduğu için farklı kültür ve etnik kökünde kavimler bölgeye yerleşmişlerdir. Bölgede adeta halklar mozaïği olmuştur. Bölge halkları, bölgenin dağlık oluşu nedeniyle

kültürel olarak birbirlerinden izole olmuştur. Zaten bölgede yer alan üç ülkenin etnik ve dini yapıları incelendiğinde bu durum açıkça görülür.

Güney Kafkasya'nın yüzölçümü 186.043 km²'dir. Bölgede 2015 yılı verilerine göre, toplam 17.768.388 kişi yaşamaktadır. Etnik grup olarak çoğunlukla Azerbaycan'da Azeriler (% 90), Gürcistan'da Gürcüler (%83,7) ve Ermenistan'da Ermeniler (%93) yaşar. Dini yapı itibariyle Azerbaycan'da Müslümanlar (%93), Gürcistan'da Gürcü Ortodokslar (%65), Gürcü Müslümanlar (% 11), Ermenistan'da ise Ermeni Ortodokslar (%94) vardır.

Kafkasya'da her ne kadar çeşitli kavimler yaşamaktaysa da, kültür bakımından bu kavimler birbirleriyle kaynaşmışlar ve ortak bir Kafkas Kültürünü oluşturmuşlardır. Şüphesiz bu kültürün ortaya çıkmasında, Kafkas Kartalı Şeyh Şamil'in payı büyüktür.

Kitabı, siz değerli okuyucularımıza yakışan bir baskı kalitesiyle yayımlayan Pegem Yayınları yetkililerine, teşekkürü bir borç biliriz. En büyük teşekkürü, eşim ve çocuklarıma yapmam gerekiyor. Çünkü uzun süren bu çalışmalarım sırasında, her zaman maddi ve manevi desteklerini benden hiçbir zaman esirgemediler. Maddi olarak evde olmama rağmen bilgisayarın başında çalışmaların içine çok yoğun bir şekilde daldım ve uzun süre manevi anlamda evden uzak kalışıma, büyük bir sabır ve metanetle karşıladılar. Desteklerinden ve sabırlarından dolayı aile bireylerime, ayrı ayrı teşekkürü bir borç bilirim. Kitabı başından sonuna kadar, büyük bir titizlikle okuyup, gerekli düzeltmeleri yapan meslektaşım Dr. Ali Osman Kocalar'a teşekkür ederim.

Her kitabımızda hatırlattığımız gibi, bu eser hatasız değildir. Gözümüzden kaçmış ve özellikle daktilo hatası diyebileceğimiz küçük hatalar olabilir. Doğrular okuyucuya, hatalar bize aittir. Hatalar tarafımıza bildirildiği takdirde, kitabın bundan sonraki baskılarında şüphesiz düzeltilecektir. Hatalarımızı, hatırlatmalarınızı, isteklerinizi ve kitap hakkındaki görüş ve düşüncelerinizi, email adresimize (ramozey@hotmail.com, veya rozey@marmara.edu.tr) göndermeniz halinde, kitabımızı gelecek baskılarında daha mükemmel görmemiz mümkün olacaktır.

Bu kitap başta, Üniversitelerimizin Coğrafya Bölümü, Coğrafya Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Anabilim Dallarında öğrenim gören Lisans ve Yüksek Lisans öğrencilerinin ders kitabı ihtiyacını karşılamak üzere hazırlanmıştır. "Dünyanın en büyük adamı öğrencidir. Dünyanın en küçük adamı ise öğrenecek bir şeyi kalmayıdır." Dolayısıyla bu kitap, dünyanın en büyük adamları için hazırlanmıştır. Eldeki bu eserin, dünyanın en büyük adamlarına ve Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri Coğrafyası konusunda öğrenecek bir şey arayan tüm okurlara faydalı olacağı umulmaktadır.

12 Temmuz 2016

Prof. Dr. Ramazan ÖZEY

Maltepe-İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ vii

I. KISIM

KAFKASYA COĞRAFYASI

1. BÖLÜM

KAFKASYA'NIN DOĞAL COĞRAFYASI

1. Kafkasya'nın Konumu ve Sınırları.....	3
2. Kafkasya'nın Yeryüzü Şekilleri Özellikleri	6
2.1.Kuzeydeki Bozkır Bölgesi	8
2.2. Büyük Kafkas Dağları.....	9
2.3.Küçük Kafkaslar	12
3. Kafkasya'nın İklim Özellikleri	13
4. Kafkasya'nın Akarsuları ve Gölleri.....	15
5. Kafkasya'nın Toprak ve Bitki Örtüsü Özellikleri.....	20
6. Kafkasya'nın Zoocoğrafyası	21

2. BÖLÜM

KAFKASYA'NIN BEŞERİ COĞRAFYASI

1. Kavimler ve Diller Ülkesi Kafkasya	23
2. Tarihi Akış İçinde Kafkasya	25
3. Kafkas Sürgünleri ve Soykırımları	31
4. Kafkasya'nın Nüfus ve Yerleşme Özellikleri.....	35
5. Kafkasya'nın Etnik Yapısı.....	43
5.1. Abhaz-Adige Grubu	45
5.2. Nakho-Dağıstan Grubu	46
5.3. Hint-Avrupalılar	47
5.4. Turaniler.....	48
5.5. Slavlar	50

3. BÖLÜM

KAFKASYA'NIN EKONOMİK COĞRAFYASI

1. Kafkasya'nın Tarım ve Hayvancılık Özellikleri.....	51
2. Kafkasya'nın Madenleri ve Sanayi Özellikleri.....	56
3. Kafkasya'nın Turizm Özellikleri	59
4. Kafkasya'nın İletişim ve Ulaşım Özellikleri	61
5. Kafkasya'nın Ticaret Özellikleri.....	63

II. KISIM

KUZEY KAFKASYA ÜLKELERİ

1. BÖLÜM

KUZEY KAFKASYA ÜLKELERİ

1. Kuzey Kafkasya'nın Konumu ve Sınırları.....	67
2. Kuzey Kafkasya'nın Doğal Coğrafya Özellikleri	67
3. Kuzey Kafkasya'nın Beşeri Coğrafya Özellikleri	67
4. Kuzey Kafkasya'nın Ekonomik Coğrafya Özellikleri.....	70

2. BÖLÜM

ASIL KAFKAS ÜLKELERİ

1. DAĞISTAN ÖZERK CUMHURİYETİ.....	71
1.1. Dağıstan'ın Konumu ve Sınırları.....	71
1.2. Dağıstan'ın Doğal Coğrafya Özellikleri	71
1.3. Dağıstan'ın Beşeri Coğrafya Özellikleri	74
1.3.1 Tarihi Gelişim	74
1.3.2. Nüfus ve Yerleşme Özellikleri.....	76
1.4. Dağıstan'ın Ekonomik Coğrafya Özellikleri.....	84
2. ÇEÇENİSTAN CUMHURİYETİ.....	90
2.1. Çeçenistan'ın Konumu ve Sınırları	90
2.2. Çeçenistan'ın Doğal Coğrafya Özellikleri.....	90

2.3. Çeçenistan'ın Beşeri Coğrafya Özellikleri	93
2.3.1.Tarihi Gelişim	93
2.3.2. Nüfus ve Yerleşme Özellikleri.....	95
2.4. Çeçenistan'ın Ekonomik Coğrafya Özellikleri.....	97
3. İNGUŞ ÖZERK YÖNETİM BİRİMİ.....	99
3.1. İnguşya'nın Konumu ve Sınırları	99
3.2. İnguşya'nın Doğal Coğrafya Özellikleri.....	99
3.3. İnguşya'nın Beşeri Coğrafya Özellikleri.....	101
3.3.1. Tarihi Gelişim	101
3.3.2. Nüfus ve Yerleşme Coğrafya Özellikleri.....	102
3.4. İnguşya'nın Ekonomik Coğrafya Özellikleri	104
4. KUZHEY OSETYA ÖZERK CUMHURİYETİ	105
4.1.Kuzey Osetya'nın Konumu ve Sınırları	105
4.2. Kuzey Osetya'nın Doğal Coğrafya Özellikleri.....	105
4.3. Kuzey Osetya'nın Beşeri Coğrafya Özellikleri	108
4.3.1.Tarihi Gelişim	108
4.3.2.Nüfus ve Yerleşme Özellikleri.....	110
4.4. Kuzey Osetya'nın Ekonomik Coğrafya Özellikleri.....	114
5. KABARTAY – BALKAR (MALKAR) ÖZERK CUMHURİYETİ	118
5.1. Kabartay-Balkarya'nın Konumu ve Sınırları	118
5.2. Kabartay-Balkarya'nın Doğal Coğrafya Özellikleri.....	118
5.3. Kabartay-Balkarya'nın Beşeri Coğrafya Özellikleri	120
5.3.1.Tarihi Gelişim	120
5.3.2. Nüfus ve Yerleşme Özellikleri.....	122
5.4. Kabartay-Balkarya'nın Ekonomik Coğrafya Özellikleri.....	129
6. KARAÇAY - ÇERKES ÖZERK CUMHURİYETİ.....	131
6.1.Karaçay-Çerkes'in Konumu ve Sınırları	131
6.2. Karaçay-Çerkes'in Doğal Coğrafya Özellikleri.....	131
6.3. Karaçay-Çerkes'in Beşeri Coğrafya Özellikleri.....	134

6.3.1.Tarihi Gelişim	134
6.3.2. Nüfus ve Yerleşme Özellikleri	135
6.4. Karaçay-Çerkes'in Ekonomik Coğrafya Özellikleri	141
7. ADİGEY ÖZERK YÖNETİM CUMHURİYETİ	143
7.1.Adigey'in Konumu ve Sınırları.....	143
7.2. Adigey'in Doğal Coğrafya Özellikleri	143
7.3. Adigey'in Beşeri Coğrafya Özellikleri.....	145
7.3.1.Tarihi Gelişim	145
7.3.2. Nüfus ve Yerleşme Özellikleri	147
7.4. Adigey'in Ekonomik Coğrafya Özellikleri	153

3. BÖLÜM

BOZKIR BÖLGESİ ÜLKELERİ

1. KRASNODAR KRAYI.....	155
1.1.Krasnodar'ın Konumu ve Sınırları.....	155
1.2. Krasnodar'ın Doğal Coğrafya Özellikleri	155
1.3. Krasnodar'ın Beşeri Coğrafya Özellikleri.....	158
1.3.1.Tarihi Gelişim	158
1.3.2. Nüfus ve Yerleşme Özellikleri	160
1.4. Krasnodar'ın Ekonomik Coğrafya Özellikleri	165
2. STAVROPOL KRAYI.....	168
2.1. Stavropol'un Konumu ve Sınırları	168
2.2. Stavropol'un Doğal Coğrafya Özellikleri.....	168
2.3. Stavropol'un Beşeri Coğrafya Özellikleri.....	170
2.3.1. Tarihi Gelişim	170
2.3.2. Nüfus ve Yerleşme Özellikleri	171
2.4. Stavropol'un Ekonomik Coğrafya Özellikleri	174

3. KISIM

GÜNEY KAFKASYA ÜLKELERİ

1. BÖLÜM

GÜNEY KAFKASYA (TRANSKAFKASYA =KÜÇÜK KAFKASYA)

1.Güney Kafkasya'nın Konumu ve Sınırları	179
2.Güney Kafkasya'nın Doğal Coğrafya Özellikleri.....	179
3. Güney Kafkasya'nın Beşeri Coğrafya Özellikleri	182
4.Güney Kafkasya'nın Ekonomik Coğrafya Özellikleri.....	185

2. BÖLÜM

GÜRCİSTAN VE ÇEVRESİ

1.GÜRCİSTAN CUMHURİYETİ	187
1.1. Gürcistan'ın Konumu ve Sınırları	187
1.2. Gürcistan'ın Doğal Coğrafya Özellikleri.....	187
1.2.1.Yeryüzü Şekilleri	187
1.2.2. İklim Özellikleri.....	189
1.2.3.Akarsu ve Göller	191
1.2.4. Toprak ve Bitki Örtüsü Özellikleri	191
1.2.5. Doğal Afetler	192
1.3. Gürcistan'ın Beşeri Coğrafya Özellikleri	192
1.3.1. Tarihi Gelişim	192
1.3.2. Nüfus Özellikleri.....	194
1.3.2.1. Nüfus Miktarları.....	194
1.3.2.2. Nüfusun Cins ve Yaş Yapısı	195
1.3.2.3.Nüfusun Diğer Özellikleri.....	197
1.3.3. Yerleşme Özellikleri.....	199
1.4. Gürcistan'ın Ekonomik Coğrafya Özellikleri.....	202
1.4.1. Tarım ve Hayvancılık	204
1.4.2. Enerji Kaynakları ve Madenler	207

1.4.3.Sanayi	208
1.4.4.Turizm.....	208
1.4.5. İletişim ve Teknoloji.....	209
1.4.6. Ulaşım	209
1.4.7. Ticaret	210
1.4.8. Türkiye-Gürcistan İlişkileri.....	212
2. GÜNEY OSETYA ÖZERK YÖNETİM BİRİMİ	213
2.1. Güney Osetya'nın Konumu ve Sınırları	213
2.2. Güney Osetya'nın Doğal Coğrafya Özellikleri.....	214
2.3. Güney Osetya'nın Beşeri Coğrafya Özellikleri.....	215
2.3.1.Tarihi Gelişim	215
2.3.2.Güney Osetya-Gürcistan Savaşı	216
2.3.3. Nüfus ve Yerleşme Özellikleri.....	218
2.4. Güney Osetya'nın Ekonomik Coğrafya Özellikleri.....	220
3. ABAZYA ÖZERK YÖNETİM CUMHURİYETİ.....	221
3.1. Abazya'nın Konumu ve Sınırları	221
3.2. Abazya'nın Doğal Coğrafya Özellikleri.....	221
3.3. Abazya'nın Beşeri Coğrafya Özellikleri	223
3.3.1.Tarihi Gelişim	223
3.3.2. Nüfus ve Yerleşme Özellikleri.....	225
3.4. Abazya'nın Ekonomik Coğrafya Özellikleri.....	231
4. ACARİSTAN ÖZERK CUMHURİYETİ	234
4.1. Acaristan'ın Konumu ve Sınırları.....	234
4.2. Acaristan'ın Doğal Coğrafya Özellikleri	234
4.3. Acaristan'ın Beşeri Coğrafya Özellikleri.....	236
4.3.1. Acaristan'ın Tarihi Gelişimi.....	236
4.3.2.Acaristan'ın Nüfus ve Yerleşme Özellikleri	237
4.4. Acaristan'ın Ekonomik Coğrafya Özellikleri	239

5. HARİTADAN SİLİNEN BİR TÜRK YURDU; AHISKA	240
5.1. Ahıska'nın Konumu ve Sınırları	240
5.2. Ahıska Bölgesinin Doğal Coğrafya Özellikleri	241
5.3. Ahıska Bölgesinin Beşeri Coğrafya Özellikleri	244
5.3.1. Ahıska'nın Tarihi Gelişimi	244
5.3.2. Ahıskalıların Sürgünü	248
5.3.3. Sürgünden Dünya Ülkelerine Dağılış	250
5.3.4. Ahıska Bölgesinin Nüfus ve Yerleşme Özellikleri	252
5.4. Ahıska Bölgesinin Ekonomik Coğrafya Özellikleri	253

3. BÖLÜM

ERMENİSTAN VE ÇEVRESİ

1. ERMENİSTAN CUMHURİYETİ	257
1.1. Ermenistan'ın Konumu ve Sınırları	257
1.2. Ermenistan'ın Doğal Coğrafya Özellikleri	257
1.2.1. Yeryüzü Şekilleri	257
1.2.2. İklim Özellikleri	258
1.2.3. Akarsu ve Göller	260
1.2.4. Toprak ve Bitki Örtüsü Özellikleri	260
1.2.5. Doğal Afetler	261
1.3. Ermenistan'ın Beşeri Coğrafya Özellikleri	261
1.3.1. Tarihi Gelişim	261
1.3.2. Nüfus Özellikleri	263
1.3.2.1. Nüfus Miktarları	263
1.3.2.2. Nüfusun Cins ve Yaş Yapısı	266
1.3.2.3. Nüfusun Diğer Özellikleri	268
1.3.3. Yerleşme Özellikleri	268
1.4. Ermenistan'ın Ekonomik Coğrafya Özellikleri	273
1.4.1. Tarım ve Hayvancılık	274
1.4.2. Enerji Kaynakları ve Madenler	276

1.4.3. Sanayi	276
1.4.4. Turizm.....	277
1.4.5. İletişim ve Teknoloji.....	277
1.4.6. Ulaşım	278
1.4.7. Ticaret	278
1.4.8. Türkiye-Ermenistan İlişkileri.....	280
2. ZENGEZUR (ZENGİZOR) BÖLGESİ.....	281
2.1. Zengezur Bölgesinin Konumu ve Sınırları	281
2.2. Zengezur Bölgesinin Doğal Coğrafya Özellikleri.....	282
2.3. Zengezur Bölgesinin Beşeri Coğrafya Özellikleri	283
2.3.1.Tarihi Gelişim	283
2.3.2. Zengezur Bölgesinin Nüfus Özellikleri	285
2.4. Zengezur Bölgesinin Ekonomik Coğrafya Özellikleri	286

4. BÖLÜM

AZERBAYCAN VE NAHÇIVAN

1.AZERBAYCAN TÜRK CUMHURİYETİ.....	287
1.1. Azerbaycan'ın Konumu ve Sınırları.....	287
1.2. Azerbaycan'ın Doğal Özellikleri	287
1.2.1. Yeryüzü Şekilleri.....	287
1.2.2. İklim Özellikleri.....	289
1.2.3. Akarsu ve Gölleri.....	292
1.2.4. Toprak ve Bitki Örtüsü Özellikleri	295
1.2.5. Doğal Hayvanlar	297
1.2.5. Doğal Afetler	298
1.3. Azerbaycan'ın Beşeri Coğrafya Özellikleri	298
1.3.1. Azerbaycan'ın Tarihi Gelişimi.....	298
1.3.2. Nüfus Özellikleri.....	300
1.3.2.1. Nüfus Miktarları.....	300
1.3.2.2. Nüfusun Cins ve Yaş Yapısı	304
1.3.2.3. Nüfusun Diğer Özellikleri.....	306

1.3.3. Yerleşme Özellikleri.....	307
1.4. Azerbaycan'ın Ekonomik Özellikleri.....	310
1.4.1. Tarım ve Hayvancılık	311
1.4.2. Enerji Kaynakları ve Madenler	318
1.4.3. Sanayi	323
1.4.4. Turizm.....	326
1.4.5. İletişim ve Teknoloji.....	328
1.4.6. Ulaşım	328
1.4.7. Ticaret	332
1.4.8. Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye Boru Hatları	334
1.4.9. Türkiye-Azerbaycan İlişkileri.....	336
2. NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ	338
2.1. Nahçıvan'ın Coğrafi Kimliği.....	338
2.2. Nahçıvan'ın Doğal Coğrafya Özellikleri	338
2.3. Nahçıvan'ın Beşeri Coğrafya Özellikleri.....	342
2.3.1. Nahçıvan'ın Tarihi Gelişimi.....	342
2.3.2. Nahçıvan'ın Nüfus Özellikleri.....	344
2.4. Nahçıvan'ın Ekonomik Coğrafya Özellikleri	348
3. DAĞLIK KARABAĞ BÖLGESİ.....	350
3.1. Dağlık Karabağ Bölgesinin Kimliği.....	350
3.2. Dağlık Karabağ Bölgesinin Doğal Coğrafya Özellikleri	350
3.3. Dağlık Karabağ Bölgesinin Beşeri Coğrafya Özellikleri.....	352
3.3.1. Tarihi Gelişim	352
3.3.2. Dağlık Karabağ Bölgesinin Nüfus Özellikleri.....	354
3.4. Dağlık Karabağ Bölgesinin Ekonomik Coğrafya Özellikleri	356
3.5. Ermenistan-Azerbaycan Savaşı ve Sorunun Çözümü	356
YARARLANILAN KAYNAKLAR	359

I. KISIM

KAFKASYA COĞRAFYASI

1. BÖLÜM

KAFKASYA'NIN DOĞAL COĞRAFYASI

1. KAFKASYA'NIN KONUMU VE SINIRLARI

Karadeniz'in kuzeydoğusundaki Taman Yarımadasından, Hazar Denizinin batısındaki Apşeron Yarımadasına kadar uzanan dağlık bölgeye verilen addır. Bir başka tanımlamayla Kafkasya, Kafkas sıradağlarının ikiye bölüdüğü, kuzeyde Don nehri deltası, Maniç Çukurluğu ve Kuma nehri deltası hattından, güneyde Aras Nehri ve Kars Platosu'na kadar uzanan bölgenin genel adıdır. Batıda Karadeniz, doğuda Hazar Denizi'yle sınırlı; kuzeyde ise Don nehri deltası, Maniç Çukurluğu ve Kuma nehri deltası hattı, güneyde Aras ve Çoruh Nehri ile çevrilidir.

Karadeniz ile Hazar Denizi arasında, Taman yarımadasından Apşeron yarımadasına kadar uzanan, yaklaşık 1440 km uzunluğundaki dağlara Kafkaslar ve bu bölge topraklarına da Kafkasya denmektedir. Kafkas dağlarının genişliği orta bölümde 180 km'yi biraz aşar. Yüzölçümü 379.880 km² ya da 399.507 km² alanı kaplar. Bir başka hesaplama göre, kuzey-güney yönünde kuş uçuşu mesafe 600 km olup, yaklaşık 500 bin km² lik bir alana tekabül eder.

Kafkaslar, büyük ve küçük Kafkaslar olarak ikiye ayrılmaktadır. Her iki sıradağlar üzerinde, kuzeybatı-güneydoğu istikametinde, yüksek zirveler yer almaktadır. Büyük Kafkaslar üzerindeki Elbruz Tepesi (5642 m) bölgenin en yüksek zirvesini oluşturan efsanevi yüce bir dağdır. Yükselteleri 4000-5500 m arasında değişen dağlar arasında, çok verimli vadiler yer almaktadır. Kuban, Kuma, Terek, Sulak, Kura ve Aras nehirleri ise, bu vadi topraklarını sulamaktadır.

Kafkaslar, Türkiye ve İran ile Rusya arasında koskoca doğal bir kaleyi andırmaktadır. Zaten bölge de, adını bu özelliğinden almıştır. Kafkas ülkeleri denilince, Kafkas sıradağlarının kapladığı geniş bölgede yer alan ülkeler akla gelir. Bu bölgeye, "Kafkasya" adı verilir. Aslında Kafkasya'da belirli bir topluluk yaşamaz. Bugün bölgede ayrıntıya inildiğinde birbirinden farklı, 50'yi aşkın topluluk yaşamaktadır. Bunların hepsine birden "Kafkas Toplulukları" denilir.

"Kafkasya" terimi, ilk defa Dağıstan yerlileri tarafından, 479 tarihinde kullanılmıştır. Dağıstan'da Kafkas adında bir köy vardır. Diğer taraftan Dağıstan halk-

larından biri olan Lezgiler, Kafkasya'ya "Kasların Dağı" adını vermişlerdir. "Kafkasya" kelimesi, ilk kez yazılı metinlerde eski Yunanlı düşünür Aishylos'un M. Ö. 490'da yazdığı bir eserde "Kavkasos Dağı" şeklinde geçmiştir. Kuzey Kafkasya'nın, çok çeşitli farklı dil ve lehçelerin konuşulduğu bir bölge olması nedeniyle "Kültürler mozaigi", "Kültürler dağı", "Diller dağı" gibi adlarla da anılır.

Kafkas sıradağları, aslında Alp-Himalaya dağ sisteminin bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Bu nedenle, yapı ve uzanış yönüyle, Alp-Himaya sıradağlarına benzerlik gösterirler. Batıda Azak denizi ve Karadeniz kıyılarından başlayıp, doğuda Hazar denizi kıyılarına kadar, genelde kuzeybatı güneydoğu yönünde uzanırlar. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzunluğu 1440 km'yi bulur. Kafkaslar coğrafi bakımdan; Rusya'nın, Türkiye ve İran ile karadan bağlantısının olduğu konumda olması, öteden beri jeopolitik açıdan önemli olmasına sebep olmuştur.

Eski Arap coğrafyacıları tarafından "Cebelü'l- Elsan/Diller Dağı" olarak da adlandırılmıştır. İlk Müslüman coğrafyacılar, bölge ile ilgili olarak Babil dönemine kadar gitmişler ve medeni ve aydınlık güney ile karanlık kuzey arasındaki ünlü Kaf Dağının bulunduğu bölge olarak belirtmişlerdir. Kafkas kelimesi, (Arapça da al-Kabk, Türkçe'de Kafkas) Farsça Kâfkah yani Kaf Dağı'ndan türetilmiştir. Firdevsî'nin Şehnamesinde bölge, "Kuhe kâf" olarak adlandırılmıştır.

Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nin 7.cildinde, Kafkas dağları hakkında şu ilginç bilgileri verir; "Berzî kavmi bu yüksek dağın eteklerinde oturduklarından Acem tarihçileri bu büyük dağa Berzî dağı (Kûh-El Berz ya da Elbruz Dağı) derler. Arap dilinde ise, dağların babası anlamında Ebû'l-Cibâl'dir... Âlemleri yaratan Allah'ın bildirdiği Kafdağı budur... Berz dağının etrafında on bir adet ülke sahibi padişahlar oturur. Kendilerine mahsus yetmiş çeşit lehçeleriyle konuşurlar. Değişik lisanlı insanlardır. Birbirlerinin kelime ve tabirlerini tercümanlar vasıtasıyla güçlkle anırlar.

Berz dağı (Kafkasya'nın en yüksek dağı, 5642 m) dünyanın göbeğidir. Öyle yüksek bir dağdır ki zirvesi yaz-kış mavi bulutlar içindedir. Güzel, açık havada bile zirvesini gören yoktur. Öylesine yüksektir ki bulutlardan aşağıda görülen yerinde ağaçtan eser yoktur. Şiddetli fırtınalar ağaçları kökünden çıkarır. O yüksek yerlerinde kar da yoktur. Ama iki-üç günde çıkılan orta yerlerinde Nuh tufanından kalma kat kat sararmış karlar vardır."

İslâm kültüründeki Kafdağı motifinin ağırlıklı olarak eski İran Zerdüşti geleneğinden etkilendiği bilinmektedir. Zerdüştlükteki kozmoloji anlayışına göre dünya yedi bölgeye ayrılmış olup bunlardan insanların yaşadığı Hvanirat bölgesindeki Elburz (Hara) dağı yeryüzünü sabit tutmaktadır. Bütün dağların kendisine bağlı bulunduğu, değerli madenlerden meydana gelen ve doğaüstü varlıkların

mekânı olan Elburz'un İran kültür dünyasının kuzeyini çevreleyen dağ silsilesiyle aynı sayılması, Kafdağı'nın da Kafkas dağları ile ilişkilendirilmesi, Anka kuşuna karşılık simurg kuşu motifinin bulunması İslâm kültüründeki Kafdağı motifinin kaynakları açısından önemli benzerliklerdir.

Kafkasya, Kafkas dağlarıyla ikiye bölünmüştür. Kuzeyde kalan kısma Kuzey Kafkasya veya Sirkafkasiyen (Kafkasönü), güneyde kalan kısma ise Transkafkasya (Kafkasardı) adı verilmektedir. Kuzey Kafkasya bölgesinin kuzey yarısını geniş düzlükler oluşturur. Kuzeybatı-Kuzeydoğu istikametinde iki sıra hâlinde uzanan Kafkas dağlarının kuzeyde olanlarına Büyük Kafkaslar, güneyde olanlarına ise Küçük Kafkaslar denilmektedir.

Güney Kafkasya veya Transkafkasya, bugünkü Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan devletlerini kapsayan, İran, Rusya ve Türkiye arasında, Büyük Kafkas sıradağlarının güneyinde yer alan coğrafi ve siyasi bölgedir.

Kafkasya'nın Yeri ve Sınırları

Güney Kafkasya, benzer düzlükler ve Küçük Kafkaslarla kaplıdır. Güneyde, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan cumhuriyetlerinin bir bölümünü oluşturan Küçük Kafkaslar da Lihski Dağları'nda Büyük Kafkaslarla birleşir. Bu dağ dizisi kuzeybatı-güneydoğu çizgisinde uzanıp yüksekliği bazı yerlerde 2.400 m'yi aş-